

REFORMA, PRILAGOĐENJE ILI OBNOVA CRKVE

Mato Zovkič

U predgovoru prvom saborskom dokumentu biskupi su naveli svrhu Sabora na koji su se okupili: porast kršćanskog života, bolje otvaranje za potrebe našeg vremena, i to otvaranje institucija a ne samo pojedinaca, promicanje punog jedinstva te otvaranje prema onima koji nisu kršćani ili uopće ne vjeruju. Postavljajući sebi ovaj široki program Sabor je počeo svoj rad obnovom liturgije. Ipak nigdje u svojim dokumentima Sabor ne tumači što konkretno misli pod obnovom i prilagođenjem, ne služi se uobičajenim tehničkim rječnikom školske i skolastičke teologije pa i pet godina po završetku njegova rada ostaje mogućnost i napast različitog tumačenja saborske poruke, već prema tome da li sugovornika zasipamo citatima iščupanim iz konteksta dokumenata ili pokušavamo vjerom i razmišljanjem oživotvoriti i nastaviti koncilski duh.

Sami su biskupi na Saboru bili ponekad zbunjeni i razvijali su se od zasjedanja do zasjedanja u prihvaćanju i traženju onoga što od njih traži Duh i vrijeme u kojem Crkva ovaj čas vrši svoje poslanje. *Dekret o obnovi redovničkog života* jedini je saborski dokumenat koji u samom naslovu nosi ideju obnove: *accomodata renovatio* — *prilagođena obnova*, prilagođenje i obnova. Pripravna shema iz koje je izrastao ovaj dokumenat dobila je ovaj naslov tek u svojoj četvrtoj redakciji, onoj od 23. listopada 1964. godine.¹ P. Anastasio del Ssmo Rosario, general bosonogih karmelita, zatražio je za vrijeme rasprave o toj shemi u ime 185 otaca Sabora da komisija pobliže odredi što misli pod »accomodata renovatio«, kako bi se unaprijed otklonila pojmovna zbrka koju riječi »accomodatio« i »renovatio« u sebi uključuju. Ujedno je tom zgodom rekao da obnova nije sinonim za modernizaciju nego povratak izvorima, prvotnom žaru redovničke zajednice i usmjerenju koje joj je dao osnivač. Adaptacija bi bila prilagođenje pojedinaca i zajednica opravdanim zahtjevima vremena.²

P. Germano Lalande, generalni superior Kongregacije sv. križa, predbacio je ovoj shemi da može izazvati samo izvanjsku reformu redovničkog života. Predloženom tekstu, rekao je, nedostaje pastoralna dimenzija, jer ne gleda dovoljno konkretne probleme današnje Crkve te praktične zahtjeve redovništva i današnjeg svijeta. Jedan od razloga pomanjkanja zvanja vjerojatno je i činjenica što današnja mladež misli da redovnički instituti ne odgovaraju više njihovim težnjama ili stoga što su previše tradicionalistički ili što su, po njihovim utiscima, predaleko od dinamičnog duha evanđelja. On je stoga tražio da se potreba obnove redovništva poveže s obnovom cijele Crkve.³ Kromičari bilježe da je tridesetak otaca tražilo neka se napusti ovaj prijeporni naslov predloženog dokumenta, ali je redaktorska komisija odbila ovaj zahtjev kao glas manjine.

¹ A. Le Bourgeois: *Histoire du Décret*, u kolektivnom djelu *L'adaptation et la renovation de la vie religieuse*, Paris 1967, 51—72.

² G. Caprile: *Il Concilio Vaticano II — Terzo periodo*, Roma 1966, 412—413.

³ G. Caprile, ondje, 418.

Reforma deformiranog, prilagođenje nefunkcionalnog i zastarjelog

Samo u trećem poglavlju Dogmatske konstitucije o Crkvi Sabor upotrebljava precizne izraze skolastičke teologije kad razrađuje nauke o kolegijalitetu biskupa te o odnosu biskupske i papinske službe u Crkvi. U svim ostalim dokumentima služi se Sabor biblijsko-pastoralnim izrazima suvremene Crkve i suvremenog čovječanstva. Stoga u traganju za punim smislom obnoviteljskog gibanja koje Koncil uvodi ili usmjerava moramo pogledati što znače riječi »reforma, prilagođenje, obnova« općenito.

Reforma u najširem smislu jest namjerno i smišljeno poboljšanje sadašnjeg stanja. *Reformirati* znači nešto obnavljanjem popraviti.⁴ Reforma je djelovanje oko korjenite promjene jednog stanja stvari, institucije, ustrojstva i sl. prihvaćajući različite poticaje i potrebe, među kojima je i to da dotična stvar ili institucija više ne odgovara potrebama ili shvaćanjima vremena. Pod reformom se misli i na učinak ili rezultate takvog djelovanja, na postignute promjene. U tom smislu govorimo o reformi morala, ali i o reformi studija.⁵ Pod reformom se može misliti i na ponovno uspostavljanje prijašnjeg stanja, na otklanjanje zloupotreba.⁶ Za ovo bi bio točniji naziv restauracija, povratak na staro. Reforma bi bila »akcija kojom se uspostavlja nešto u boljoj formi bilo vraćanjem prijašnjoj formi, bilo prihvaćanjem nove forme«. ⁷ Odatle glagol *reformirati* znači obnoviti, popraviti, ponovo uspostaviti, osloboditi od prijašnjih nesavršenosti ili pogrešaka, napustiti neku formu, uvesti drugu.⁸ *Enciklopedija Leksikografskog zavoda* (svezak 6, 1962, str. 384) uz pojam »reformacija« stavlja u zagradama latinski »reformatio« i prevodi s »obnova«, zatim tumači: »Općenito svaki pokret za obnovu i poboljšanje postojećeg stanja u političkim, kulturnim i vjerskim institucijama. Tim se nazivom naročito označuju pokreti kojima je bio cilj da se provedu reforme u rimokat. crkvi, kad su je (osobito u njenim hijerarhijskim vrhovima) zahvatili razvrat i zloupotrebe svake vrste«. Zanimljivo je da ova naša enciklopedija ne razlikuje reformu od reformacije, kako je običaj u francuskim, njemačkim i engleskim leksikonima i enciklopedijama.

Pojam reforme u povijesnom i religijskom smislu primjenjuje se na sve promjene u Crkvi i državi, na popravljane morala vjernika ili crkvene discipline, na vraćanje jednog crkvenog reda k obdržavanju prvotnih pravila. Od 12. stoljeća reforma je svijest o potrebi novog uređenja na veliko koja se odražavala kao snažna duhovna moć u kršćanstvu. Riječ »reforma« primjenjiva se na mnoga područja promjene u Crkvi i državi. *Pojam reforme nije etimološki i sadržajno omeđen.*⁹ Klasično se pojam reforme ili reformacije primjenjuje na pokret u Crkvi šesnaestog stoljeća koji je doveo do Lutherova nastupa a u katoličkoj zajednici donio ideal restauracije, unutarnje obnove vraćanjem na staro.¹⁰

Prilagoditi (accomoder, adapter, ajourner, aggiornare) znači »jednu stvar učiniti prikladnijom za svrhu koja joj je namijenjena ili za učinak koji bi morala ostvarivati«, činiti da jedna stvar odgovara drugoj.¹¹ *Aggiornare* u talijanskom znači: iznijeti na danje svjetlo, osvjetliti; uputiti, odgoditi za drugi dan; držati na visini vremena, popuniti ili preurediti neko izdanje (edizone aggiornata). *Aggiornamento* je prema tome, etimološki gledano, popunjavanje i prilagođenje nekog djela ili institucije potrebama i prilikama od danas, od ovog časa. Taj je izraz tek u novije vrijeme dobio posebno značenje i »građansko pravo« i u Crkvi.¹² Riječ je po etimološkom značenju vrlo srodna s riječju *adattamento*.¹³ Prilagođenje je unošenje promjena radi funkcional-

⁴ *Reform* — planmäßige Verbesserung bestehender Zustände. *Reformieren* — erneuerend verbessern. Usp. *Der grosse Herder*, IX, 1934, str. 1534.

⁵ Usp. *riforma*, *Dizionario enciclopedico italiano* X, Roma 1959, 362.

⁶ Usp. *réformation, réformer*, *Larousse du XXe siècle*, t. 5, Paris 1932, 974.

⁷ Usp. *réformer*, *Dictionnaire encyclopédique Quillet II*, Paris 1953, 4660.

⁸ Usp. *reform* (glagol i imenica), *The Oxford English Dictionary* vol. III, 1933, 347.

⁹ Usp. *reformation III: Wort und Begriff*, *Lexicon für Theologie und Kirche* VIII, 1963, 1073—1074.

¹⁰ Usp. *riforma; riforma cattolica*, *Enciclopedia cattolica*, vol. X, 1953, 904.

¹¹ Usp. *adapter, accomoder*, *Dictionnaire encyclopédique Quillet I*, Paris 1953, 25, 43.

¹² *Enciclopedia cattolica* vol I, 1949, nema pojma *aggiornamento*, ima *adattamento missionario*.

¹³ Usp. *aggiornamento, aggiornare*, *Dizionario enciclopedico italiano I*, 1955, 166.

nosti. Prilagođuju se osobe, institucije, stvari da bi u konkretnim prilikama davale ono što im je prvotna svrha.

Obnova (renovatio, renovation, renewal, Erneuerung) ili *obnavljanje*: djelo kojim se netko ili nešto obnovi. Odatle obnoviti ili obnavljati znači učiniti ili činiti da što ili tko bude kao nov.⁴⁴ Obnova može značiti davanje nove forme, snage, ali i uspostavljanje prijašnjeg stanja, vraćanje na raniju formu kao bolju.⁴⁵ Obnoviti znači preurediti, činiti nešto kao da je novo, svježe. Duhovno obnoviti znači preporoditi, pomladiti, opet postaviti u egzistenciju ili upotrebu, ponovno staviti na djelo ili na snagu. Obnoviti znači učiniti nešto ponovno, nadomjestiti nešto nečim svježim iste vrste, popraviti, promijeniti, oživjeti, probuditi. Obnoviti također znači produžiti razdoblje primjene. Obnoviti ne znači promijeniti se rastom, vratiti se na nešto, početi iznova ili ponovno započeti. Obnoviti se može jedna bitka, ali i odnosi s jednom osobom ili institucijom.⁴⁶

Nema prema tome stroge etimološke i stvarne granice između reforme, prilagođenja i obnove. Sva tri pojma uključuju promjenu na bolje. Ipak reforma pretpostavlja neku nefunkcionalnost. Obnova međutim uvijek znači promjenu na bolje bez obzira je li sadašnje stanje deformirano, nefunkcionalno i nesuvremeno.

Rasprave pred Koncil i povodom Koncila

Pojmovi obnove i obnavljanja imaju odjek i u Bibliji Novog Zaveštaja, gdje se govori o Kristu novom čovjeku i obnovljenom čovječanstvu u Kristu uskrsлом te o potrebi da kršteniци neprestano prihvaćaju novost u koju su urasli, da oblače novog čovjeka.⁴⁷ Crkveni su oci preuzeli i razrađivali taj pojam obnove, ali je ona u njih, kao i u kasnijoj tradiciji, više imperativ nego indikativ, više moralni zahtjev nego novo stanje u Kristu uskrsлом, kako kritički primjećuje Bultmann.⁴⁸ Sveti Augustin vidi idealan tip kršćanske životne reforme u monaškom načinu života u asketizmu. U razdoblju otaca i kroz rani srednji vijek govori se uglavnom o reformi i obnovi pojedinaca. Tek s Grgurom VII u jedanaestom stoljeću provodi se prvi put reforma cijele Crkve, ali i taj put prvenstveno moralna.⁴⁹ Većina dosadašnjih reformi išla je za otklanjanjem zloupotreba i zastranjenja u crkvenom životu, disciplini i institucijama.

Postoji, međutim, reforma koja nije ispravljanje moralnih zastranjenja niti ruši dogmatsku, sakramentalnu i hijerarhijsku strukturu Crkve. Neki naši suvremenici predbacuju Crkvi da se u njoj teško prepoznaje izvorno evanđelje u konkretnim formama koje je kroz povijest svjesno uzela ili poprimila i preko kojih se manifestira. Danas se osjeća potreba za reformom nekih konkretnih oblika crkvenog života i djelovanja po kojima se očituje stvarna Crkva kao zajednica vjernika. Radi se o obnovi struktura Crkve a da se ne odbaci njezina božanska struktura. Tako je petnaestak godina prije Sabora problem vidio i postavio francuski ekleziolog Y. Congar. On od tada nije prestao upozoravati da vjernost konkretnoj povijesnoj formi nije isto što i vjernost izvoru; vjernost blizoj i ljudskoj tradiciji

⁴⁴ Usp. *obnova, obnavljanje, obnoviti, obnavljati*, Rječnik hrvatskoga jezika (Dr F. Iveković — Dr I. Broz), svezak I, Zagreb 1901, 837.

⁴⁵ Usp. *renover, renovation, Dictionnaire encyclopedique Gillet II*, 4705.

⁴⁶ Usp. *renew, The Oxford English Dictionary*, vol. III, 1933, 446 gdje se nabroja 12 značenja glagola »obnoviti« s konkretnim primjerima iz engleske knjižovnosti.

⁴⁷ Za osnovnu informaciju o novom čovjeku u Kristu uskrsлом, prema Bibliji usp. *Nov, Rječnik biblijske teologije*, 702—708. Osnovna daljnja literatura: E. Larsson: *Christus als Vorbild. Eine Untersuchung zu den paulinischen Eikon- und Taufteksten*, Upsala 1962; B. Rey: *Crés dans le Christ Jésus, La création nouvelle selon saint Paul*, Paris 1966; H. Schnackenburg: *Der neue Mensch-Mitte christlichen Weltverständnisses (Kol 3, 9—11)*, u djelu J. B. Metz: *Weltverständnis im Glauben*, Mainz 1966², 194—202.

⁴⁸ R. Bultmann: *Theology of the New Testament I*, London 1968, 330—340.

⁴⁹ Usp. B. Ladner: *The Idea of Reform. Its Impact on Christian Thought and Action in the Age of the Fathers*, Harvard 1959, 35—53, osobito 277.

može prekriti vjernost izvornoj, apostolskoj tradiciji. Stoga se, misli on, Crkva može i mora mijenjati radi ljudi kojima naviješta i daje Krista. Bilo je u povijesti krivog čuvanja tradicije kad su ljudi mislili da brane ono što je u Crkvi od Krista i apostola predano i zapovjedbano, a branili su ideje jedne epohe ili forme kojima je ta epoha oživotvorila apostolsku tradiciju. Današnji reformizam u Crkvi poštuje zajedništvo, nije protiv Crkve nego polazi iz ljubavi prema njoj, ne raste iz pretpostavke da je Crkva izdala Evanđelje, nego ide za pravom obnovom, vraćanjem na izvore i otvaranjem za stvarnost koja je među današnjim ljudima.²⁰ Congar je za te svoje ideje dobio zabranu predavanja i pisanja teologije, ali ga je papa Ivan »rehabilitirao« i pozvao kao stručnjaka na Sabor.

U pretpripravnoj fazi Sabora, nakon najave, biskupi i katolički univerziteti slali su prijedloge i želje za saborske rasprave. To je trajalo od 25. siječnja 1959. do jeseni 1960, kad je papa Ivan ustanovio 12 komisija i 3 sekretarijata koji će pod koordiniranim vodstvom Centralne komisije proučiti i pripremiti materijal i stvoriti »Sheme« kao temeljne tekstove o kojima će Koncil raspravljati.²¹ Papa Ivan u enciklici »*Ad Petri cathedram*« od 29. lipnja 1959. postavlja trostruku zadaću Koncilu koji je najavio: porast katoličke vjere, ispravna moralna obnova kršćanskog naroda, prilagođenje crkvene discipline potrebama našeg vremena. Od tada aggiornamento ulazi u katoličko raspravljanje o Crkvi u današnjem svijetu i izaziva brojne komentare.

Jedni misle da aggiornamento nije samo vanjsko prilagođenje Crkve današnjem svijetu nego također unutarnja kršćanska obnova. R. Marlé govori da Crkva u vrijeme nužne i plodne autokritike mora u sebi prepoznati krhkost, kontingentnost, prolazne forme koje se mogu i moraju reformirati. Aggiornamento je, prema njemu, otklanjanje svega što Crkvu udaljuje od ljudi i sprečava njezinu misiju, jer je Krist htio da ona bude u svijetu i u povijesti. I vjernike i nevjernike smučuje stav službenih predstavnika Crkve koji misle i rade kao da uvijek i u svemu imaju pravo.²² H. Küng raspravlja o obnovi Crkve sa stajališta ponovnog uspostavljanja punog jedinstva među kršćanima. Pozivajući se na koncile srednjeg vijeka koji su pokretali reformu *in capite et in membris* smatra da reforma ima solidan temelj u katoličkoj tradiciji. Crkva se mora neprestano reformirati, jer je sastavljena od ljudi, i to od ljudi grešnika. Ali, i kad ne bi bilo nikakvih zastranjenja, Crkva bi se morala obnavljati, jer je u vremenu osnovana i s vremenom mora uzimati nove forme da mogne donijeti Evanđelje kao radosnu vijest svima vremenima i svakoj kulturi. Bolji je stoga, misli on, izraz »obnova« od »reforme«. Katolička reforma, ako je pozitivna obnova, stoji na sredini između restauracije i revolucije. Neće grubih lomova; nije za fanatično traženje novoga pod svaku cijenu, ali ni za lijeno čuvanje staroga, za restauraciju. Katolička reforma hrabro kroči prema neiscrpivoj istini te traži nove forme prilagodene našem vremenu.²³

R. C. Gerest u pojam crkvene reforme uključuje i transformaciju kršćanske zajednice izazvane njezinom prisutnošću u promjenjivom svijetu te

²⁰ Y. Congar: *Vraie et fausse réforme dans l'Eglise*, Paris 1950, 56–59; 187 i dr.

²¹ Za dokumentiranu kroniku pripravnog i predpripravnog razdoblja Sabora usp. G. Caprile: *Il Concilio Vaticano II — Annunzio e preparazione I, II*, Roma 1966, 1967.

²² R. Marlé: *Aggiornamento, Etudes*, Octobre 1962, 21–29.

²³ H. Küng: *Concile et retour à l'unité. Se renover pour susciter l'unité*, Paris 1962, 8, 32, 45 i dr.

sposobnost integrirati u kršćanstvo vrednote nastale izvan Crkve.²⁴ P. R. Cren pod reformom misli na popravljane nečeg deformiranog u Crkvi, a obnova mu je normalni razvoj u Crkvi, dozrijevanje te prihvatanje novih stavova i struktura, jer stare strukture nisu više dostatna sredstva za misiju Crkve.²⁵

B. Häring potrebu stalnog prilagođenja i obnavljanja Crkve izvodi iz načela inkarnacije. Bog se utjelovio te svojoj istini dao konkretni, ljudski i povijesni izražaj. Istina koja je Crkvi povjerena u Kristu po Duhu Svetome bogatija je i sadržajnije od najsretnijih ljudskih formulacija. Međutim, da bismo objavu naviještali i prenosili, moramo je podvrgnuti formulacijama različitih jezika i mentaliteta. Objava se, što više, ne širi samo formulama i riječima nego životom cijele Crkve. Utjelovljenjem Riječi i svjedočkim propovijedanjem, vječne istine ulaze u ovaj svijet. Sam ih Duh Sveti čuva da ne budu zagušene i iskrivljene u bujici života. Vjerska je istina dinamička, pokretna, životvorna. Ne može se stoga zatvoriti u jednu jedinu formulaciju zauvijek. Bog se služi mnoštvom jezika i mentaliteta da progresivno razvija objavljenu istinu. Crkva je produženje inkarnacije u jednoj civilizaciji, društvu i vremenu. Stoga prilagođenje Crkve svim socijalnim formama ne smije biti utilitarizam nego duboki zakon života.²⁶

H. Fries upozarava kako u pretkoncilskoj atmosferi raste u Crkvi hrabrost za istinu: želi se predstaviti onakva kakva jest, javno srediti svoje račune, makar oni i ne bili uvijek na ponos. Raste hrabrost da se sve ne uljepšava niti ispričava. Raste volja za sadašnjost i budućnost; neki polet koji se ne okreće natrag te ne želi pod svaku cijenu sačuvati ono što jest u Crkvi a nije za nju bitno.²⁷

Pavao VI je izdao 6. kolovoza 1964. encikliku »*Ecclesiam suam*«. Izdana između trećeg i četvrtog zasjedanja Sabora, kad su bila definitivno usvojena samo dva koncilski dokumenta a preostajalo ih je još četrnaest, enciklika u svom drugom dijelu govori o obnovi (br. 42 do 59). Tu Pavao VI usvaja izraz *aggiornamento* koji je bio drag njegovu prethodniku (br. 53), pušta punu slobodu koncilskim ocima neka predlože i odrede konkretne reforme crkvenih institucija i discipline. Kaže da bi bilo krivo upotrebljavanje riječi reforma, kad bi se pri tome smatralo da je Crkva deformirana, da je odstupila od istine koja joj je povjerena (br. 48).

Tako vidimo da ni u općoj upotrebi ni u teologiji izrazi »reforma, prilagođenje, obnova« nisu strogo ograničeni te se po značenju nadopunjuju i isprepliću. Čitav se obnoviteljski pokret u Crkvi novijeg vremena može posmatrati i kao reforma i kao prilagođenje i kao obnova. Ipak, budući da izraz »reforma« podsjeća na deformaciju — a mi vjerujemo da je Crkva koja se reformira Kristova Crkva, znak i sredstvo spasenja — sretnija je i pozitivniji izraz »obnova«. Pogledajmo što kažu koncilski dokumenti.

²⁴ R. C. Gerest: *Concile et la reforme de l'Eglise de la fin du XIIIe siècle au concile de Trent, Lumière et Vie*, t. XI, n. 59 (Août-Octobre 1962), 21—56.

²⁵ P. R. Cren: *Du réformable et irréformable dans l'Eglise*, ondje, 73—93.

²⁶ B. Häring: *Tradition et adaptation à la lumière du mystère de l'Incarnation*, u kolektivnom djelu, prevedenom s njemačkog: *Eglise et tradition*, Paris 1963, 233—244.

²⁷ H. Fries: *Aspects actuels de l'Eglise*, ondje, 244—266.

Tekst i kontekst koncilskih dokumenata

Sabor u dva svoja dokumenta upozorava da tekstove treba tumačiti prema općim ustaljenim načelima te prema promjenjivim okolnostima s kojima su povezani problemi za koje se donose smjernice.²⁸

Sama riječ *reforma* spominje se u saborskim dokumentima tek dvaput. Oba puta u *Dekretu o ekumenizmu*. Shema ovog dekreta koju su oci dobili na proučavanje u toku drugog zasjedanja 1963. nosila je kao naslov prvog poglavlja *O načelima katoličkog ekumenizma*. Španjolski biskup Morcillo u nastupu od 20. studenog 1963. upozorio je da drugi kršćani odbacuju ideju povratka te da se Katolička Crkva mora uključiti u ekumensko gibanje koje danas postoji među kršćanima pa ne bi trebalo stvarati katolički ekumenizam, nego iskreno iznijeti katolička načela o ekumenizmu. U tom smislu predložio je da se promijeni naslov prvog poglavlja preložene sheme.²⁹ Tako konačni tekst dekreta razrađuje katolička načela za ekumenizam pa govoreći o pojmu ekumenizma zaključuje: »Najzad svi preispituju svoju vjernost Kristovoj volji glede Crkve te se, kako i treba, odlučno laćaju posla oko obnove i reforme« (UR 4, 2). Bitno je za koncilski ekumenizam neprestano vraćanje svih kršćana Kristu, a po Kristu jedni drugima. A sve kršćanske zajednice u sebi nalaze, kad iskreno ispituju svoju savjest, štošta što nije po volji Kristovoj nego od slabosti ili zloće ljudske. Isti, naime, dekret priznaje da je do podijeljenosti došlo ili zloće ljudske. Isti, naime, dekret priznaje da je do podijeljenosti došlo krikrivnjom ljudi na jednoj i na drugoj strani (UR 3, 1; 7, 2). Crkva može biti i biva deformirana postupcima svih svojih pripadnika pa su svi pozvani na djelo obnove i reforme, da bi Crkva ostala i sve više postajala vjerna Kristu.

Drugi put se u ovom dekretu spominje reforma Crkve na početku drugog poglavlja u kojem je riječ o izvršavanju ekumenizma. Evo koncilskog teksta: »Budući da se svaka obnova Crkve bitno sastoji u sve većoj vjernosti njezinu pozivu, to je nesumnjivo razlog zašto ovo gibanje teži prema jedinstvu. Krist Crkvu u njezinom hodu zove na onu *neprekidnu reformu (ad hanc perennem reformationem)* koja joj je kao ljudskoj i zemaljskoj ustanovi trajno potrebna; prema tome, ako bi se, već prema prilikama, bilo u običajima, bilo u crkvenoj stezi ili pak u načinu izricanja nauke — no taj način valja brižno lučiti od samog pologa vjere — štogod slabije obdražavalo, neka se to u zgodno vrijeme s dužnom ispravnošću *obnovi (instauretur)*.« (UR 6, 1). Prva misao ovog odlomka, ona o potrebi stalne reforme u ljudskoj i zemaljskoj Crkvi, uzeta je iz govora Pavla VI od 21. rujna 1963. članovima rimske kurije, tajništva Koncila i različitih koncilskih uredbi. Misao da reformi podliježe i način naviještanja nauke odjek je iz govora otvaranja 11. listopada 1962. u kojemu je papa Ivan rekao da je jedno poklad vjere, a drugo način kako prikazujemo taj poklad; isti sadržaj svetih istina možemo prikazivati u različitim izražajnim formama.³⁰

²⁸ Uz treće poglavlje Konstitucije »*Lumen gentium*« izdana je tzv. *Nota praevia* koja tumači smisao riječi *collegij* u odnosu na papinu službu u Crkvi. Uz Pastoralnu konstituciju »*Gaudium et spes*« postoji službena bilješka o značenju riječi *pastoralna*.

²⁹ A. M. Javierre: *Promozione conciliare del dialogo ecumenico*, Torino 1966, 66—67.

³⁰ Ciljeli tekst govora Pavla VI od 21. rujna 1963. usp. od C. Caprile: *Secondo periodo*, 7—12. »Inkriminirano« mjesto iz govora Ivana XXIII na otvorenju Sabora 11. listopada 1962. usp. u A A S 54 (1962), 792.

Nešto dalje govori dekret u čemu se sastoji poduzeta i željena obnova Crkve: u biblijskom i liturgijskom pokretu, u obnovi propovijedanja i katehiziranja, u laičkom apostolatu, u novim oblicima redovničkog života, u duhovnijem vrednovanju braka, u socijalnoj brizi Crkve. Vrijedno je uočiti da u ovom dokumentu Sabor zajedno spominje reformu i obnovu. Povezuje ta dva pojma, ali ih — čini se — ne identificira. Ako reformu shvatimo kao otklanjanje nečeg deformiranog u životu, nauči i institucijama Crkve ili vraćanje na nešto dobro a napušteno, naći ćemo dosta koncilskih tekstova koji govore o takvoj reformi (SC 23, LG 51, 2; CD 36, 2; OE 3; 5; 9).

U saborskim se dokumentima mnogo češće susreće izraz »prilagođenje« nego »reform a«. *Konstitucija o liturgiji* uči da se liturgija sastoji od nepromjenjivog dijela kao od Boga danog i zadanog i dijelova koji podliježu promjeni. Ti promjenjivi mogu se i moraju tijekom vremena mijenjati, kako bi vjernici mogli sudjelovati u liturgiji i bez posebnih tumačenja (SC 21, 1; 34). Prilagođenje liturgije je adaptacija i adoptacija, otvaranje prema različitim prilikama u kojima se vjernici okupljaju na liturgijske sastanke te obogaćivanje i preuzimanje različitih elemenata iz kulturne i religiozne baštine pojedinih krajeva (SC 37-40). Promjene bi morale dovesti do veće eklezijalne svijesti te probuditi vjeru da je liturgija vrhunac kojemu teži djelovanje Crkve i izvor iz kojeg teče sva njezina snaga (SC 10).

Drugi dokumenti traže promjene u nastavnom programu i odgoju svećeničkih kandidata radi promijenjenih vremenskih prilika u kojima djeluju današnji svećenici (OT 16; 19 i dr), institucionaliziranu ali dinamičku suradnju biskupa i svećenika da bi se Crkva prilagodila novim potrebama (PO 7), adaptirane metode apostolskog djelovanja (AA 13; 33; AG 18). Suvremeni razvoj znanosti izazov je Crkvi na dublje istraživanje i razumijevanje Objave te prilagođenije propovijedanje Evanđelja u pluralističkom svijetu (GS 44). Odatle potreba doktrinarne obnove.

Prilagođenje cijele Crkve, ne samo pojedinih područja crkvenog života i rada, razrađeno je u *Dogmatskoj konstituciji o Crkvi*, gdje je riječ o poslanju i katolicitetu naroda Božjeg (br. 13). Taj je narod s jedne strane obdaren sposobnošću da urašćuje u sve narode svijeta, ali ima i zadaću prihvaćati različite narode, kulture i povijesna razdoblja: »Budući pak da Kristovo Kraljevstvo nije od ovoga svijeta, zato Crkva ili Božji Narod, uvodeći ovo Kraljevstvo, ne oduzima ništa od vremenitog dobra bilo kojeg naroda, nego naprotiv bogatstvo i obilje i običaje svakog naroda, ukoliko su dobri, podupire i prima i primajući ih čisti ih, jača i podiže... Ovaj značaj općenitosti, koji resi Božji Narod, dar je samoga Gospodina, po kojemu Katolička Crkva s uspjehom i neprestano teži da okupi čitavo čovječanstvo sa svim njegovim dobrima pod Glavom Kristom u jedinstvu Njegova Duha.« Katolicitet je dakle ne samo biljeg i oznaka Crkve, nego i zadaća koja se mora uvijek iznova prihvaćati i provoditi. G. Philips komentirajući ovaj koncilski tekst povezuje općenitost i jedinstvo Crkve te upozorava da su upravo misijski biskupi tražili na Saboru ovu širinu gledanja te da će Crkva u misijama najbolje ostvariti ovu nauku, jer ima priliku evangelizirati a da ne evropeizira.³¹

³¹ G. Philips: *L'Eglise et son mystère au deuxième Concile du Vatican* t. I, Desclée 1967, 160—183.

U pojam prilagođenja Crkve spada i otvaranje za elemente istine koje je Bog zasijao u narode svijeta i prije naviještanja Evanđelja te preuzimanje kulturne baštine novih naroda i nakalamljivanje kršćanske poruke na tu baštinu. To Sabor izričito spominje u *Dekretu o misijskoj djelatnosti Crkve*. Od kršćana u krajevima gdje se Crkva tek zasađuje traži da se »sužive s njihovim narodnim i vjerskim predajama; neka s radošću i poštovanjem otkrivaju klice Riječi koje se tu kriju« (AG 11, 2). Pri kraju trećeg poglavlja ovog dekreta, u kojem je riječ o partikularnim Crkvama, traži Sabor teološko-sociološko istraživanje naroda i krajeva u kojima Crkva misijski djeluje te od toga očekuje dublje razumijevanje vjere i prikladnije uraštanje kršćanstva u narode različitih kultura: »Odatle će se otvoriti putovi dubljem prilagođivanju na svem području kršćanskog života. Ovakvim će se postupkom isključiti svaka pojava sinkretizma i lažnog partikularizma; kršćanski će se život prilagoditi duhu i značaju svake kulture« (AG 22, 2). Takvo postavljanje raznolikosti u jedinstvu te problema doktrinarnog prilagođenja bilo je povod luvenskom ekleziologu G. Thilsu da napiše knjigu *Synchrétisme ou catholicité?* (1967).

Obnova Crkve najviše se spominje u koncilskim dokumentima kada je riječ o zadaći i odgovornosti cijele Crkve kao Božjeg naroda. Čini se da Sabor ne misli isto pod prilagođenjem i obnovom. Govoreći o ispravnom promicanju kulture, *Konstitucija o Crkvi u svijetu ovog vremena* uči da Crkva koristi tekovine kulture različitih naroda »da bi svojim propovijedanjem pružila i izložila Kristovu poruku svim narodima«, ali u isto vrijeme ona »nije vezana ni uz koju rasu ili narodnost, ni uz kakav poseban način života, ni uz kakav stari ili noviji običaj«. Svijesna svoga univerzalnog poslanja, ona želi i čini da Kristovo evanđelje »nadzemaljskim darovima iznutra oplođuje, učvršćuje, usavršava i u Kristu obnavlja vrline i talente svakog naroda i doba« (GS 58). Ovdje se nazire prilagođenje kao prihvaćanje raznolikog i promjenjivog svijeta kojemu je Crkva poslana i obnova kao unutarnje sazrijevanje Crkve i svijeta.

Dogmatski elementi obnove natuknuti su u prvom poglavlju, »Misterij Crkve«, konstitucije *Lumen gentium*. Duh Sveti uvodi Crkvu u dublje upoznavanje objavljene istine, zatim: »Snagom evanđelja čini da se Crkva pomlađuje, i neprekidno je obnavlja i vodi k savršenom sjedinjenju s njezinim Zaručnikom« (LG 4). Vidimo da je obnova dugotrajna, neprestana; da je moguća usljed prisutnosti Duha životvorca koji Crkvu okuplja u Kristu Isusu te da je nadahnutu novim poniranjem u Evanđelje.

Sabor povezuje obnovu s historičnošću naroda Božjeg koji se okuplja iz svih naroda svijeta, ulazi u ljudsku povijest i istodobno nadilazi granice naroda u vremenu i prostoru: »U kušnjama i patnjama putovanja nju jača snaga milosti Božje koju joj je Gospodin obećao, da zbog slabosti ljudske ne odstupa od savršene vjernosti, nego da ostane dostojna zaručnica svoga Gospodina, i da ne prestane uz pomoć Duha Svetoga sebe obnavljati, dok po križu ne dođe do svjetlosti koja ne poznaje zapada« (LG 9, 3). Ovdje se kao razlog neprestanog obnavljanja ističe mogućnost nevjernosti naroda Božjega prema svojoj misiji, jer je Crkva poslana da bude sakrament spasenja svima ljudima kroz povijest čovječanstva. Ista je misao pri kraju prethodnog poglavlja (LG 8, 3), gdje se veli da je »Crkva u isti mah sveta i uvijek potrebna čišćenja da neprestano vrši pokoru i obnovu«. Obnova je potrebna radi činjenice i mogućnosti da konkretna Crkva nije dovoljno

jasan znak Krista u svijetu i zato potiče sinove da se čiste i obnavljaju, da Kristov znak jasnije sjaji na licu Crkve.«³² Sabor stavlja znatan dio krivnje za pojavu suvremenog ateizma i na kršćane ukoliko odbijaju produbljivati svoju vjeru ili živjeti po njoj te svima kršćanima stavlja kao zadaću da čini Boga prisutnim u ovom i ovakvom svijetu neprestano se obnavljajući (GS 19-21). I u promicanju punog jedinstva među kršćanima traži Sabor najprije katoličku obnovu koju mogu promicati svi katolici: »Ponajprije moraju oni sami iskreno i budno odvagnuti sve što u samoj katoličkoj obitelji valja obnoviti i ostvariti, da joj život vjernije i jasnije posvjedoči nauku i ustanove što ih je Krist namro preko apostola« (UR 4, 4). Obnova je, kako izlazi iz ovih tekstova, neprestano ispitivanje savjesti, dublje poniranje u Evanđelje i vjernije služenje Kristu, da bi sva Crkva kao konkretna zajednica vjernika u povijesnom i zemaljskom svome putovanju bila što vjernija ljudima i narodima kojima je poslana. Ona je neprestana, stalna i ne može se ostvariti jednom zauvijek.

Protiv čisto moralnog i samo unutarnjeg skućivanja pojma obnove govori Sabor u *Deklaraciji o kršćanskom odgoju*. Zahvaljuje kršćanima koji se bave prosvjetom i odgojem, potiče ih na ustrajnost i stručno usavršavanje da bi »promicali ne samo unutarnju obnovu Crkve, nego da bi sačuvali i proširili njezinu blagotvornu prisutnost u suvremenom svijetu, napose među intelektualcima« (zaključak deklaracije).

Ovo nisu svi saborski tekstovi o reformi, prilagođenju i obnovi cijele Crkve ili pojedinih područja i institucija u njoj. Ipak su dovoljni da uvidimo kako se ti pojmovi isprepliću i nadopunjuju. Možda je diskusija o naslovu Dekreta o redovništvu najbolje pridonijela raščišćavanju pojma. Tada je naime rečeno da obnova uključuje dva elementa: reformu ili restauraciju izvornog i prilagođenje potrebama vremena i kraja. Da se ova dva elementa ne bi previše rastavljala, isključivala i iskrivljivala, prihvaćen je konačno jedan pojam: *prilagođena obnova — accomodata renovatio*. Time bi mnogobrojne redovničke zajednice dobile punije značenje u Crkvi sadašnjosti i u svijetu ovog vremena.³³ Zanimljivo je da nije prihvaćen izraz »prilagođena reforma«, iako je izraz »reforma« kroz povijest bio vrlo često primjenjivan na unutarnju obnovu pojedinih redovničkih zajednica koje su se tijekom vremena udaljile od karizmatičkog duha svoga osnivača. Vrijedno je također spomenuti da se izraz »reforma«, kad je riječ o cijeloj Crkvi, vrlo rijetko upotrebljava u saborskim dokumentima. Bit će stoga što Crkva koja se reformira, prilagođuje i obnavlja ipak vjeruje da nije totalno deformirana, iako uvida da ne odgovara znakovima vremena.

Obnova koja je dublja i dalekosežnija od čistog prilagođenja ili reforme

Engleski benediktinski opat Christopher Bulter sudjelovao je na Saboru kao poglavar svoje zajednice i kao teolog. Zalagao se za slobodu znan-

³² U cijelom ovom članku služim se navodima saborskih dokumenata prema prijevodu Kršćanske sadašnjosti, Zagreb 1970. Na ovom mjestu ipak sam upotrebio osobni ispravak stavivši trajne glagole »čiste, obnavljaju, sja« a ne trenutne kako ih upotrebljava spomenuti prijevod. U latinskom nema razlike između trajnih i trenutnih glagola, ali upotreba trenutnih glagola ne izražava trajnost i dinamiku koncilске obnove. To nije posao koji bi se mogao završiti jednom zauvijek pa da opet nastane u Crkvi neplodni mir i lažna sigurnost.

³³ Usp. J. M. Tillard: *Les grandes lois de la renovation de la vie religieuse*, u djelu nav. u bilj. 1, 77-158.

stvenog istraživanja. Poslije Sabora postao je pomoćni biskup u Londonu. On nalazi zajednički naziv za sve što Sabor pokreće u izrazu *aggiornamento*, kako ga je uveo i upotrebljavao papa Ivan. To je pastoralna potreba Crkve koja ne smije biti samo introspektivna i konzervativna nego mora hrabro gledati naprijed, na nova polja rada: »Dublji odgovor na naše pitanje jednostavno je to što Crkva ima misiju i poruku i božansku pomoć za sve čovječanstvo; da bi ispunila svoju zadaću, ne smije biti samo kronološka nego duhovna suvremenica onih kojima se obraća. Tako dubinski *aggiornamento* postaje pastoralna potreba.« Dubinsko prilagođenje izlazi iz svijesti da je Crkva poslana ne toliko ljudskoj naravi ili apstraktnom ljudskom rodu nego ljudskim osobama i konkretnoj ljudskoj obitelji.³⁴ On, dakle, ostaje pri izrazu »prilagođenje«, ali mu dodaje obilježje »dubinsko« želeći upozoriti na ispravno shvaćanje prilagođenja koje nije stapanje sa svijetom niti odricanje od baštine koju je Crkvi dao i zadao Krist i apostolska tradicija.

Izrazi »prilagođenje« i »reforma« nisu dovoljni kada je riječ o obnovi kršćanske nauke. Tu nije riječ o novoj objavi ili novoj vjeri niti plašljivom bježanju i formalističkom ponavljanju biblijskih ili tradicijskih formula pred ljudima koji više ne misle helenističkim niti skolastičkim kategorijama. Kanadski dogmatičar B. Lonergan, koji djeluje u Rimu, kaže da se novost pred kojom stoji Crkva sastoji u novom kulturnom kontekstu, u novom shvaćanju čovjeka i svijeta. U tom novom kontekstu kršćanska nauka i teologija mora napustiti stari okvir i postati empirična, kreativna, istraživačka; ne znanost teza i premisa koje se dokazuju citatima iz Biblije i Tradicije, nego iskustvena znanost kojoj je Biblija i Tradicija polazište a koja želi utjecati na novi kulturni kontekst, tumačiti i projicirati riječ Božju za novi mentalitet i nove situacije. Takva obnovljena teologija počinje od obraćenja kao procesa individualnog i zajedničkog sazrijevanja i prelaženja iz jednog kulturnog ambijenta u drugi.³⁵ To traži br. 62 konstitucije *Gaudium et spes* koji govori o potrebi usklađivanja kršćanstva s onom slikom čovjeka i svijeta koju daje današnja znanost, osobito psihologija i sociologija. Tu Sabor predviđa nužnu slobodu teološkog istraživanja, odgovornost i učenjačku skromnost pri objavljivanju novih spoznaja ili slutnji.

W. Kasper, dogmatičar iz Münstera, polazi od tvrdnje da je teologija znanost koja ide od vjere i neprestano se vraća na vjeru pa bi joj zadaća bila buditi, istraživati one aspekte vjere koji dosada nisu probuđeni i istraženi ili su premalo probuđeni. Forme i formule kršćanske nauke, veli on, izgubile su svoj *Sitz im Leben*. Glavni izrazi kršćanske vjere, kao Bog, objava, milost, grijeh, otkupljenje, spasenje, postaju sve nerazumljiviji sadašnjem čovjeku i ne uklapaju se u njegovo življeno iskustvo. Stoga Crkva koja želi i treba biti univerzalna stoji pred opasnošću da se pretvori u sektu. Ovdje je prilagođenje premalo i ono bi bilo zatvaranje pred problemom: »Nakon propadanja stare zgrade izgrađene od skolastike i pošto je uočena beskorisnost pojedinačnog popravljivanja, nužno je prije svega osigurati temelje, ako hoćemo sagraditi novu zgradu za budućnost.

³⁴ Chr. Butler: *Aggiornamento of Vatican II*, u djelu J. H. Miller (izd.): *Vatican II. An Interfaith Appraisal*, New York 1966, 3—13. Usp. također Butlerovu knjigu *The Theology of Vatican II*, London 1967.

³⁵ B. Lonergan: *La teologia nel suo novo contesto*, u kolektivnom djelu *Teologia del rinnovamento*, Assisi 1969, 254—266.

Stoga je danas pred modernom problematikom potrebno razmišljanje o temeljima i biti kršćanske vjere«. Prilagođenje je premalo i radi opasnosti oportunitizma, iskrivljivanja objave i odricanja od apostolske tradicije. Crkva obnavljajući svoju vjeru i svoju nauku mora sačuvati prošlost ovjeravajući je u sadašnjosti i otvarajući je za budućnost.³⁶

Budući da moderni čovjek dolazi iz drugačijeg, promijenjenog svijeta na crkvene liturgijske sastanke i sakramente, prilagođenje nije dovoljno ni za obnovu liturgije. Traži se novo strukturiranje svetih znakova i svetih okupljanja, u kojem će čovjek lakše pripoznati sebe pred Bogom. R. Pascal, francuski teolog laik, razmišljajući povodom uvođenja živog jezika u misu podsjeća kako su donedavna svećenici bili kažnjavani ako bi se usudili promijeniti koju rubriku u misli, kaže da dolazi kraj razdoblju reforme ako se pod njom misli povratak starome, i nastaje razdoblje novog stvaranja. Za dobru liturgijsku obnovu nisu dosta samo radovi teologa stručnjaka. Potreban je i udio pjesnika jer moderni čovjek komunicira simbolima slikama, mitovima.³⁷ I Congar je u referatu o strukturama za Crkvu sutrašnjice na bruxellskom kongresu rekao da je za traženje novih struktura potrebno danas više od aggiornamenta, prilagođenja.³⁸

M. D. Chenu, francuski povjesničar teologije, kaže da koncilski tekstovi, koje sada proučava, a pri rađanju kojih je sudjelovao, sadrže u sebi nešto proročko po tome što dobivaju puni smisao tek ako ih želimo ostvarivati, a ne samo sistematizirati i katalogizirati. Biskupi su se na Saboru našli pred svijetom koji se promijenio, uvidjeli su da je mijenjanje jedna vrednota, i to evanđeoska vrednota pa bi sada umjesto teologije reda i sistema Crkvi trebala teologija promjene i nastajanja. Ali kao što se vjera prenosi i navješta ne prvenstveno naučavanjem, nego životom i svjedočenjem, tako se i Crkva kao zajednica vjernika obnavlja prvenstveno zajedničkim prihvaćanjem i svjedočenjem koncilskog duha i poruke. Osjetljivost i otvaranje cijele zajednice važnije je od isbrčavanja ili kočenja pojedinaca.³⁹

Obnova je stoga najprikladniji i najobuhvatniji izraz za ono što Sabor pokreće i usmjerava u Crkvi. Ona ne može biti provedena samo zalaganjem hijerarhije ili radom stručnjaka, niti je ostvariva u kratkom vremenskom razdoblju. To je obnavljanje i proces koji prihvaćaju svi u Crkvi željni svjedočiti i pospješivati Kristovu spasiteljsku prisutnost u svijetu kroz povijest.

³⁶ W. Kasper: *La funzione della teologia nella Chiesa*, u knjizi *L'avvenire della Chiesa, Bruxelles 1970. Il Libro del Congresso*, Brescia 1970, 66—75.

³⁷ R. Pascal: *La liturgie dans l'entre-deux*, *Esprit* 35 (1968), 111—113.

³⁸ Y. Congar: *Strutture per la Chiesa di domani*, u knjizi nav. u bilj. 36, 208—222.

³⁹ P. Chenu: *L'Eglise cinq ans après (une interview)*, *Informations cath. internationales* 377 (1er février 1971), 26—32.